

MANAGEMENT

Корупція і соціально-економічний розвиток

Борщук Тарас Євгенович¹

¹ директор ТОВ «Солпромбуд», здобувач ступеня доктора філософії;
Національний лісотехнічний університет України; Україна

Анотація. З позицій системного аналізу виокремлено особливості категорії «соціально-економічний розвиток». Досліджено роль корупції в ефективності функціонування соціально-економічних систем. Встановлено, що корупція в Україні є суттєвим чинником дестабілізації соціально-економічних процесів і реальною загрозою незалежності України.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, суспільний лад, виробництво, корупція, безпека.

В понятійно-категоріальному апараті економічної науки важливе місце займає категорія «соціально-економічний розвиток». У найбільш загальному випадку вона відображає структуру та характер діяльності різних господарюючих суб'єктів, функціонування яких спрямоване на вирішення соціально-економічних проблем країни і охоплює процеси формування та розвитку відносин між виробництвом та різноманітними групами населення. Стратегічною метою соціально-економічного розвитку будь-якої країни є ефективне виробництво товарів, надання послуг та оптимальний розподіл прибутку від них за соціально прийнятною та економічно доцільною схемою. Також важливим аспектом соціально-економічного розвитку є те, що економічна система повинна працювати ефективно і на користь як окремій людині, так і суспільству в цілому. При цьому необхідно брати до уваги те, що в будь-якому суспільстві, навіть за найкращих соціально-економічних умов, існує певна кількість людей, яка неспроможна приймати участь у економічних процесах, що досить часто залишає їх без засобів існування (голод, бездомність, недоступність медичної допомоги тощо). Тому одним з головних завдань соціально-економічного розвитку постає також забезпечення цієї категорії населення базовими соціально-економічними потребами [1].

MANAGEMENT

У той же час, аналіз цивілізаційного розвитку впродовж XX століття і на початку XXI ст., виявив значні відмінності ефективності впливу соціально-економічних процесів на якість життя населення. Як зазначає Б. Гаврилишин, економічне становище може характеризуватися низькою продуктивністю при великій бідності, так і швидким економічним зростанням, процвітанням, а також стагнацією або занепадом. На його думку, ефективність держави необхідно оцінювати за трьома критеріями: економічного, політичного і соціального. При цьому, якщо економічні критерії піддаються в певній мірі кількісному виміру, то політичні і соціальні критерії важко піддаються об'єктивним вимірам. Коли намагатися виявити вплив кожного з вищезгаданих критеріїв на ефективність соціально-економічного розвитку то отримаємо надзвичайно складний процес взаємодії економічних, соціальних і політичних чинників ефективності функціонування будь-якого суспільства. Соціальна природа людини обумовлює необхідність для кожної людини забезпечення певної відповідності між прагненням і сподіваннями, між мріями і реальністю, усвідомленням своїх прав і їх реалізацією. Політичні інститути, як правило, діють в залежності від приналежності до влади, яку вони використовують в розподілі ресурсів, в регулюванні суспільних взаємовідносин [2, с. 9-10].

Загально визнаним в економічній науці є положення про те, що структура і характер функціонування базових чинників соціально-економічних процесів, визначає в цілому суспільний лад будь-якої держави. До основних соціально-економічних чинників, які суттєво впливають на процеси формування суспільного ладу, відносять: демографічні процеси на глобальному і регіональних рівнях, обмеженість ресурсів економічного зростання, міграція, урбанізація, масове безробіття у країнах, що розвиваються, посилення взаємозалежності в межах глобалізаційних процесів тощо. Щодо ефективності суспільного ладу то важливим, на нашу думку, є висновок Б. Гаврилишина про те, що тимчасового економічного прогресу можна досягти за різних форм політичного правління, але триваліший період економіка ефективніше функціонуватиме тільки тоді, коли політичний лад та його інституції будуть прийнятні для широких верств населення за умови існування соціальної справедливості стабільності в суспільстві» [3, с.219].

Для України важливим аспектом формування національного суспільного ладу є особливості історичного процесу формування незалежної самодостатньої держави. При цьому, безпосередній

MANAGEMENT

вплив на характер національної економічної системи України значну негативну роль відіграла командно-адміністративна система, яка своїми, специфічними методами керувала соціально-економічним розвитком в межах СРСР. Як зауважує Б. Гаврилишин, з однієї сторони, командна економіка, централізоване планування, в певній мірі прискорили темпи розвитку як на ранній стадії індустріалізації, так і в період економічного піднесення. Однак, коли соціалістична економіка стала наблизатись до стадії масового споживання, виникла потреба мати багато різних центрів, де можуть прийматися важливі управлінські економічні рішення з врахуванням підприємницьких ініціатив, спрямованих на краще задоволення різноманітних зростаючих потреб населення, це виявилось неможливо в умовах командно-адміністративної економічної системи [4, с.219]. Саме тому, командно-адміністративну систему СРСР можна вважати фундаментом на якому сьогодні функціонують олігархічні схеми національної економіки України.

Необхідно зазначити, що корупція існує в усіх країнах світу, незалежно від політичного устрою – там де є влада, там є і корупція. Сприятливим підґрунтям для процвітання корупції є авторитаризм у політичній системі, слабка демократія, бідність і відсталість країни. Важливими наслідками наявності корупції в будь-якій країні можуть бути: втрата країною політичних та економічних позицій на міжнародній арені; погіршення її іміджу; перешкоди у вступі в авторитетні та престижні міжнародні організації або виключення з них; міжнародна ізоляція та застосування міжнародних санкцій; скорочення чи навіть повне припинення зовнішніх інвестицій. В цілому можна стверджувати, що країна з високим рівнем корупції, як правило, відходить на узбіччя цивілізаційного розвитку.

В загальному, корупцію визначають як зловживання службовим становищем в особистих цілях і її тісно пов'язують з процесами державного управління. Високий рівень соціально-економічного розвитку, високі доходи, значні інвестиції й швидкі темпи економічного зростання притаманні тим державам, які мають ефективну систему державного управління: урядові інституції з чесними, талановитими службовцями, чіткими та зрозумілими законами, громадянський порядок забезпечується на засадах справедливості, політика і судова система не підпорядковані майновим інтересам еліти, а вільне громадянське суспільство й незалежні засоби масової інформації посилюють відповідальність уряду за свою

MANAGEMENT

діяльність [5, с.7].

Результати досліджень економічного розвитку в багатьох країнах засвідчив суттєвий вплив корупції на характер і результативність соціально-економічних процесів. До чинників, якими корупція спроможна гальмувати економічне зростання відносять: неналежне використання людських здібностей, зниження внутрішніх і зовнішніх інвестицій, викривлення у сфері підприємництва і зростання тіньової економіки, викривлення у сфері державних видатків і руйнування фізичної інфраструктури, Корупція обумовлює зменшення надходжень до бюджету та зниження рівня правопорядку як суспільного блага, централізацію влади, захоплення влади в державі корпоративною елітою, яка «купує» вигідні для себе закони й державну політику, гальмуючи в такий спосіб зростання виробництва у підприємницькому секторі та інвестування в нього [6].

Мотивом корупції виступає, як правило, корислива спрямованість – прагнення отримати надприбутки за мінімізації витрат. В основі такої поведінки лежить психологія людини як біосоціального суб'єкта суспільних відносин. Окрім того, в основі корупційної діяльності часто лежать неформальні відносини (родинні, дружні, статеві), як вираз спонтанних схильностей до взаємного спілкування, кооперації, обміну, які відповідають біологічній та соціальній сутності людини і проявляються у формі традицій і звичаїв [7, с. 10].

Згідно з результатами дослідження «Барометра Світової Корупції» (Global Corruption Barometer), проведеного міжнародною організацією Transparency International ще у 2013 році, 36 відсотків українців були готові вийти на вулицю, протестуючи проти корупції. За результатами проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2013 року дослідження громадської думки, корупція вже входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 відсотків громадян. За даними досліджень Індексу сприйняття корупції, що проводяться Transparency International, українці вважають свою державу однією з найбільш корумпованих у світі: у 2012 і 2013 роках держава займала 144 місце із 176 країн, в яких проводилися дослідження [8].

Корупція гальмує зусилля, спрямовані на підвищення конкурентоздатності вітчизняної економіки, інтеграцію економіки України до європейського економічного простору та переходу на європейські стандарти й принципи господарювання. За результатами соціологічного обстеження в Україні на

MANAGEMENT

початку 2022 р. підприємці відвели корупції 2 місце (73,3% респондентів) після воєнних дій, а населення – 3 місце (68,6%) після зростання вартості життя та воєнних дій, серед головних проблем соціально-економічного розвитку України. [9Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2022. 86 с. https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacsp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf].

Корупція в сучасних умовах є однією з основних загроз економічній безпеці України. Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні стосунки між людьми, із аномалії поступово перетворюються у норму поведінки. На міжнародному рівні Україна має репутацію надзвичайно корумпованої країни. За даними дослідження впливової міжнародної організації Transparency International, у 2005 р. Україна в рейтингу корумпованості посідала 107-ме місце із 159 країн, а «індекс сприйняття корупції» становив 2,6 (за методологією дослідження, до країн з небезпечним рівнем поширення корупції належать ті, де значення індексу становить менше ніж 3,0). 36 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн. З часів Революції гідності і початком великого реформування за 10 років Україна додала загалом 11 балів. Зростання навіть під час повномасштабної війни в Індексі сприйняття корупції – 2023 стало можливе завдяки активній роботі антикорупційних та інших держорганів, які були сформовані після подій 2014 року. Сьогодні боротьба з корупцією є однією з потреб українського суспільства. За результатами соціологічного опитування наприкінці 2023 року, корупційні ризики зараз турбують 88% українців. Найбільшою небезпекою у становленні державності України населення бачить корупцію, причому одразу за двома параметрами: відсутність контролю в державному управлінні та, як наслідок, розкрадання коштів (79%) і повернення корупційних схем (75%) [10].

До найбільш поширених типів корупції в Україні відносяться:

а) адміністративна корупція – неналежне, викривлене чи довільне використання державним службовцем існуючих законів, норм та правил задля здобуття незаконної особистої вигоди;

б) корупція у сфері державних закупівель – корупційне асигнування і спрямування державних фінансів і державних ресурсів;

в) скупка держави – дії економічних суб'єктів як у

MANAGEMENT

державному чи , так і в приватному секторі, спрямовані на те, щоб справляти вплив на формування та формулювання законів . норм, указів та інших елементів державної політики задля здобуття власних переваг.

В сучасних умовах корупція становить реальну загрозу національній безпеці України. Нашій державі впродовж багатьох років впливові міжнародні організації саме через проблему корупції як одну з головних перешкод відмовляли в отриманні інвестицій та інтегруванні у міжнародні структури. В основу подолання корупційних проявів, вважаємо, мають бути покладені такі основні принципи: рівності прав і свобод людини і громадянина; рівності обов'язків та відповідальності усіх громадян перед законом; чіткий розподіл обов'язків влади та бізнесу.

References:

- [1] Гелбрейт Д. К. (2003). *Суспільство блага. Пора гуманності*. Київ: Скарби.
- [2] Гаврилишин Б. (1993). *Дороговкази в майбутнє*. Перекл. з англ. Лещенко Л.Л. Київ: Основи.
- [3] Там же ...
- [4] Там же...
- [5] Ревак О. І. (ред.). (2011). *Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження*. Львів: ЛьвДУВС.
- [6] Вінод Т., Дайламі М., Дарешвар А., Кауфман Д., Кішор Н., Лопес Р., Ван Я. (2002). *Якість економічного зростання*. (О.Кілієвич, пер. з англ.). Київ: Основи.
- [7] Заверуха М. М. (2016). Фактор корупції в процесах функціонування тіньового сектору економіки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки в. 2 ч.(2), (9–12)*.
- [8] *Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки*. Закон України (2014). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text>
- [9] *Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу*. (2022). Вилучено з https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacr_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf
- [10] *Індекс сприйняття корупції*. Вилучено з <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2023>